

Desigualtat i ecologia: els seus teòrics

Enrique Marroquín

Mèxic DF, Mèxic

El sistema econòmic capitalista, en estar basat en la llibertat il·limitada del mercat, tendeix per naturalesa a la concentració de la riquesa. Els seus apologetes proclamen que mercès a aquesta llibertat, es milloren i abarateixen els productes; pregonen també que la riquesa així obtinguda es difondrà automàticament, per una mena de "vessament", envers els estrats inferiors de la població. El seu estat, "guardià nocturn" hauria de reduir-se a regular la competència mitjançant lleis antimonopòliques, i al simple arbitratge. Però el que veiem és que la recerca de la maximalització del guany a qualsevol preu, condueix a la concentració de riquesa i a que aquesta s'hagi anat incrementant a través de la història (l'1% de la població mundial acapara ja una riquesa similar a la del 55% restant). Alhora, provoca la pauperització creixent d'amplis sectors ("població sobrant") i la destrucció del planeta. Aquesta situació és la que està interpel·lant al pensament crític en la recerca d'un nou paradigma que il·lumini una actuació transformadora.

Thomas PIKETTY és l'autor que millor ha demostrat com aquesta concentració de capital s'ha anat incrementant al llarg de la història. La seva exitosa obra *Le Capital au XXIe siècle* és un llibre demolidor, erudit, rigorós i, fins ara, inqüestionat. Desmunta el mite que els EUA siguin un país d'oportunitats, on qui té més talent i treballa més, pot adquirir més capital. Comprova que el capital no és pas fruit del treball, sinó dels actius que es posseeixen, en especial, de les herències. La seva tesi central és que quan la taxa de creixement del capital supera de manera constant la taxa de creixement de la producció i de l'ingrés, es produeixen mecanismes de desigualtat insostenibles. La riquesa creix impressionantment; però no pas mitjançant la producció de béns, sinó mitjançant l'especulació monetària. Proposa una política d'impostos progressius i un tractament diferent del deute públic (Seuil, París, 2013; també en català, RBA La Magrana, 2014).

Julio BOLVITNIK, analista econòmic, qüestiona la defensa del model neoliberal pel que fa al seu èxit en la disminució de la pobresa. Les xifres, aparentment, confirmen certs èxits, com a mínim respecte de la pobresa extrema; però –al·lega l'autor– això pot ser degut senzillament als criteris emprats en la medició de la pobresa. Els EUA consideren “pobres” els que guanyen menys de dos dòlars diaris; però això depèn del nivell de vida de cada país. Com a alternativa proposa com a indicadors de pobresa, la insatisfacció de les necessitats més bàsiques (alimentació, vestir, vivenda), i per a la baixa classe mitjana (“pobresa alta”), certa qualitat en altres tres indicadors més: salut, educació i recreació.

William I. ROBINSON estudia la nova realitat del capitalisme mundial, caracteritzat per la seva expansió –extensiva i intensiva–, fins al punt que aquesta expansió aviat assolirà els seus límits, i aleshores les seves contradiccions marcaran “la fi de la història”. Es passa ara d'una economia mundial a una economia global. Aquesta transnacionalització de l'economia tendeix a eliminar el capitalisme d'estat-nació, configurant així la dominació mundial per un estat transnacional, conduït per la classe capitalista igualment transnacional (*Una teoría del Capitalismo global*, edit. Desde abajo, Bogotá 2007).

David ROTHKOPF analitza aquesta “superclasse”, l'elit de l'elit, unes 6.000 persones –una per milió–, d'origen internacional, intercultural i interracial: les seves xarxes socials, els seus vincles entre els poders militar, polític, econòmic i cultural (art, esport, informàtica, comunicacions). Per descomptat, hi ha una hegemonia de ciutadans dels EUA, però la globalització implica economies interconnectades, incloent les de països emergents i per tant, corporacions multinacionals; però sense restriccions dels governs nacionals (*El club de los elegidos: cómo la élite del poder global gobierna el mundo*, Tendencias, Barcelona 2008).

Joseph E. STIGLITZ, premi nobel d'Economia, aborda com aquesta desmesurada desigualtat està comprometent greument el nostre futur. No tan sols provoca un creixement més lent i un PIB més baix, sinó també inestabilitat, debilitat democràtica, contaminació, atur, però –el més important de tot– la degradació de valors i la pauperització moral: si tot és acceptable, ningú és responsable! (versió digital gratuïta en castellà: *El precio de la desigualdad. El 1% tiene lo que el 99% necesita*).

Annie LEONARD explica pedagògicament els mecanismes del sistema econòmic i els seus efectes, no només en la desigualtat de riquesa, sinó en el seu impacte en la natura, incloent el cos. La seva tesi és a YouTube (*La historia de las cosas*), amb dibuixos animats, amb més de 12 milions de visites.

Víctor TOLEDO exposa les tesis de l'“ecologia política”, que integra una visió holística (naturalesa i societat), i supera la tecnociència neoliberal: 1) el desplaçament del món vers el caos o el col·lapse provenen de la doble explotació que efectua el capital sobre la naturalesa i sobre el treball humà. Ambdós fenòmens es troben indissolublement lligats i sorgeixen amb les societats desiguals; 2) la seva expressió espacial va d'allò global a allò local, i viceversa; 3) la successió de crisis de les darreres dècades respon a una crisi de civilització. Tot això, com a conseqüència de l'increment de la desigualtat social per la concentració de riquesa, així com de la ineficàcia de les principals institucions del món modern. L'única sortida serà una transformació radical, pacífica i profunda.

James O'CONNOR, des d'un “marxisme ecològic”, estudia les relacions entre la societat capitalista i la natura, observant una nova modalitat de la crisi: la subproducció de capital que la degradació ecològica imposa. Els costos ecològics creixents contribueixen a disminuir la rendibilitat del capital i menen a una crisi d'acumulació. La contradicció del capitalisme actual no és només la que es donava entre les forces productives i les relacions socials de producció (conduint a una sobreproducció), sinó una segona contradicció, que es dona entre la producció i la realització (o apropiació) del valor i el plusvalor; entre la producció i la circulació del capital. Per tant, l'agent del canvi al socialisme no serà només el proletariat, sinó els nous moviments socials (*Causas naturales. Ensayos sobre marxismo ecológico*, Siglo XXI, México 2001).

John Bellamy FOSTER aprofundeix aquesta reflexió, explicant com tots aquests elements cauen en l'estatus de “condicions de producció”, en les quals no pas tots els guanys són produïts per la indústria capitalista, sinó també per “mercaderies fictícies”. D'aquesta forma, el “marxisme ecològic” complementa la tesi marxista tradicional amb la tesi d'aquesta segona contradicció, que lliga l'escassetat ecològica, la crisi econòmica i el creixement dels nous moviments pel canvi social: a) en traduir-se el dany ecològic en una crisi econòmica, un mecanisme de retroalimentació es posa en marxa; b) el capital intenta aturar els costos creixents relacionats amb el debilitament de les condicions de producció, i els moviments socials pressionen perquè el capital internalitzi aquests costos; c)

ambdós factors empenyen el capital a formes de producció més sustentables ecològicament; d) sorgeix així una oportunitat per a l'esquerra de construir una aliança entre el moviment obrer de tarannà classista i els nous moviments socials. Això no obstant, el capitalisme manté la seva capacitat d'acumulació en mig de la pròpia destrucció ecològica, i s'hi lucra destruint la terra fins al punt de no retorn.

Concloc alertant sobre el col·lapse planetari, que no tan sols amenaça el model neoliberal, sinó a la mateixa supervivència de la vida humana en el planeta, allò que alguns calculen en dècades. El risc és tant més probable, en tant que l'ambició desmesurada de la "superclasse" no permet correctius que arriquin els seus guanys. Per justificar-se, aquesta superclasse disposa dels insensibilitzadors mass-media, i –per si fallés la manipulació del "consens"– el poder dissuasori de la "coerció", la més sofisticada tecnologia per a un espionatge total, que integra, en un gegantesc banc de dades tota la informació de milions de persones (missatges i trucades telefòniques, targetes de crèdit, internet, facebook... i aviat, l'ADN!), tal com va revelar Snowden. Aquesta informació està disponible per al nou armamentisme "intel·ligent" (*drones* i municions teledirigides), que poden sortir de qualsevol de les mil petites bases militars disseminades a l'oceà i assassinar el portador d'algun mòbil, estigui on estigui.

No obstant hi ha esperança: sorgeixen munts de persones, comunitats i moviments socials que utilitzen les mateixes xarxes socials per intercomunicar-se a nivell global i que lluiten per corregir el cicle de vida actual dels béns i serveis, envers processos cíclics d'autosostenibilitat. És probable que en cas d'un col·lapse del sistema econòmic, aquestes experiències siguin les que sobrevisquin i recomponguin el futur.